

SUNUŞ
KOMÜNİST MANİFESTO'NUN DOĞUŞU
VE TARİHSEL ÖNEMİ*
DIRK J. STRUIK

I. ÇİFTE DEVRİM

Şu hakikatlerin apaçık olduklarını kabul ediyoruz: bütün insanlar eşit olarak yaratılmışlardır. Yaratıcıları onlara bazı devrolunamaz Haklar ihsan etmiştir. Yaşama, Özgürlük, ve Mutluluk peşinde koşma bunlar arasındadır.

Bağımsızlık Bildirgesi, 1776

Her siyasal birleşme, insanların doğal ve kayıtlanamaz haklarının korunmasını amaçlar. Bu haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.

*İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi,
Madde 11, 1789*

1

Komünist Manifesto, tüm sosyalist belgelerin en ünlüsüdür. Yazarlarının önceden görmüş oldukları Avrupa devriminin arifesinde, Şubat 1848'de yayınlanmıştır. Yazarları henüz 30 yaşına basmamış genç kimselerdi, ama yaşadıkları zamanın siyasal savaşımındaki birkaç yıllık ateşli uğraş-

* "Birth of the Communist Manifesto and Its Historical Significance", Dirk J. Struik (ed.), *Birth of the Communist Manifesto*, International Publishers, New York 1975, s. 9-84.

larından edindikleri deneyimler bakımından çoktan olgunlaşmışlardı. İşe, radikal demokratlar, Almanya'da anayasal hakların ve özellikle basın özgürlüğünün, halk temsilinin ve feodal ayrıcalıkların kaldırılmasının savaşçıları olarak başlayan Marx ve Engels, militan sosyalistler, ya da kendilerini adlandırdıkları gibi, komünistler haline gelmişlerdi. Aynı zamanda, kendi çağlarının siyasal ve iktisadi koşulları konusunda gazete makalelerinde, denemelerde, hatta kitaplarında zaten ortaya koymuş oldukları olağanüstü bir kavrayışa sahip toplumbilimcileriydiler. *Komünist Manifesto*, onların yargılarını az ve öz ve bir o kadar da parlak bir biçimde özetlemekteydi. 120 yıldan daha eski olmasına karşın, yazıldığı günkü kadar zindeleştirici ve günceldir.

Manifesto, düşün ve özellikle sosyalist düşün tarihinde bir kilometre taşıdır. Marx ve Engels'ten önceki sosyalizm, düzinelerce farklı okul ve mezhep içinde serpildi, parlak kavrayışlar, umut dolu dilekler, militan haykırışlar ve yürekli eylemler yığınıydı. Tutarsızdı, izlediği yol, kendi yönünü tayin edemeyip her yönden gelen rüzgarlarla sular üzerinde sürüklenen bir gemininki gibiydi. Marx ve Engels'in yaptıkları şey, bir sürü teori içersindeki doğru öğeleri arayıp bulmak, bunların bulgularını çağdaş felsefi ve bilimsel düşüncelerin en iyileri, ve devrimci savaşımın deneyim birikimi karşısında sınamak oldu. Keşiflerini, yeni ve canlı bir sosyalist dünya görüşü olarak bütünleştirdiler. Her büyük teori gibi, Marx ve Engels'inki de, birçoğu zaten bilinen ama şimdi yeni ve daha derin bir kavrayışla aydınlatılmış dağınık olguların ve öğretilerin yaratıcı bir sentezi olarak doğdu. Böylece, Marx ve Engels, sosyalizmi, ütopya alanından bilim alanına çıkardılar.

Bu sentez, 1843 ile 1845 arasında varedildi. Bunu izleyen üç yılda, Marx ve Engels, düşüncelerini, siyasal savaşım ve tarih ve iktisat incelemeleri içersinde sınayarak kendilerini daha bir aydınlığa kavuşturmaya çalıştılar. Vargıları o denli güçlü, hatta kahinceydi ki, ve *Komünist Manifesto*'da o denli canlı bir biçimde ortaya konmuştu ki, o devrim günlerinde yazılmış bir sürü sosyalist "Manifesto" ve "amentü" arasın-

dan yaşıyan bir belge olarak ayakta kalabilmiş olanı yalnızca budur. Aradabir bir merak konusu olarak bazıları ortaya çıkartılmış bulunan bütün ötekiler, bugüne dek muhafaza edilebildikleri kadarıyla, arşivlerde tozlanmaktadırlar.

Komünist Manifesto'nun nasıl yazıldığını anlamak için yarım yüzyıl geriye gitmeliyiz.

2

Dünya, Atlantik dünyası, 50 yıldan beri devrim kargaşası içinde bulunuyordu. Çifte bir devrim sürüp gitmekteydi. Yakın geçmişin dev silueti (*looming large in the recent past*), hiçbir zaman unutulmamış olan ve hâlâ umutlar ve korkular yaratan 1789 büyük Fransız Devrimiydi. Esas olarak siyasal olan bu devrimin yanıbaşında, yaklaşık 1770'ten beri sürüp giden ve Atlantığı ve Kuzey Denizini ağır ağır aşan İngiliz sanayi devrimi duruyordu. Bu ikisinden çarpıcı olanı, aralarındaki bütün farka karşın, Fransız Devrimi oldu. 19. yüzyılın ilk yarısının Avrupalıları için *asıl* devrim buydu. Amerikan Devriminin ondan önce geldiği ve kısmen onu esinlendirdiği doğrudur. Ne var ki, Amerikan Devriminin etkisi, en dolaysız biçimde, Birleşik Devletler'de sanayi devrimine yol açmış olduğu ve Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketine örneklik ettiği Batı yarım küresinde hissedilmişti. Etkisi bugüne kadar uzanacak bir biçimde bütün Avrupa'yı sarsan, Fransız Devrimi oldu.

Fransız Devrimi, tarihteki en dramatik olaylardan birisidir. Bu, kapitalizmin ve burjuva toplumunun gelişmesini köstekleyen bütün feodal engelleri silip süpürmüştür. Yabancı orduların Fransa'yı istila ettikleri 1792'de olduğu gibi, en canalcı anlarında, halk yığınlarını, kararlı ve çoğu kez şiddete dayanan eylemlere sokmuştur. Ama sonuçta bunların meyvelerini toplayan burjuvazi, yani oluşum halindeki sanayici orta sınıf, ve mali ve ticari çevrelerin soyluluğa ve genel olarak feodal ayrıcalıklara karşı olan kesimleri, *Tiers Etat*, üçüncü katman olmuştur. Bu burjuvazi, tarihte ilk

9

kez, büyük bir ülkedeki tek egemen sınıf haline geliyordu. Marx bunu kendi özlü üslubuyla şöyle ifade etmiştir:

"1789'da, burjuvazi monarşiye, soyluluğa ve resmî kiliseye karşı halk ile ittifak kurmuştu. Hareketin *gerçek* öncüsünü oluşturan sınıf, burjuvaziydi. Proletarya ve kentlerin burjuvaziye dahil olmayan katmanları, ya henüz burjuvazinininkinden ayrı çıkarlara sahip değillerdi, ya da henüz bağımsız olarak gelişmiş sınıflar ya da sınıfların alt-bölümlerini oluşturmuyorlardı. Bundan ötürü, örneğin Fransa'da 1793'ten 1794'e kadar* olduğu gibi, burjuvaziyle karşı karşıya geldiklerinde, burjuvaziye özgü bir biçimde olmasa bile, yalnızca burjuvazinin çıkarlarının gerçekleşmesi için savaşıyorlardı. Tüm Fransız terörizmi, burjuvazinin düşmanlarıyla, mutlakiyet ile, feodalizm ile ve darkafalık ile avamca hesaplaşmaktan başka bir şey değildi."**

Ama, Marx'ın da dediği gibi, bu orta sınıfın zaferi, o sıra, *yeni bir toplum düzeninin zaferiydi*: burjuva mülkiyetinin feodal mülkiyet karşısındaki, milliyetin bölgecilik karşısındaki, rekabetin lonca karşısındaki, miras taksiminin büyük evlat hakkı karşısındaki, aydınlığın hurafe karşısındaki, sanayinin kahramanca tembellik karşısındaki, burjuva hukukunun ortaçağ ayrıcalıkları karşısındaki zaferiydi — şunu da eklemeliyiz ki, bu zaferlerin çoğuna Birleşik Devletler'de çoktan beri çok doğal şeyler gözüyle bakılıyordu. Marx, böylece, burjuvazinin ömrü dolmuş sınıflar karşısında, soyluluk ve üst düzeydeki ruhban zümresi karşısında, tüm toplumun temsilcisi olarak hareket ettiği ve dolayısıyla o dönemde henüz yeterince gelişmemiş işçi sınıfı adına da hareket ettiği, bu devrimin ilerici niteliğini vurguladı.

Fransız Devriminin yasal alanda koyduğu iki kilometre taşı, insanların zihinlerinde bütün canlılıklarıyla yaşadı: 1791 Anayasası ve 1793 Anayasası. Bunlara bir de Aydın-

* Bu, siyasal iktidarın bir süre için, esas olarak, makine ustalarından, zanaatçılardan ve esnaflardan oluşan Paris'in radikal demokratlarının elinde bulunduğu terör dönemidir. O dönemde önderlik, Robespierre'de ve jakobenlerdeydi.

** Karl Marx, "Burjuvazi ve Karşı-Devrim", Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 170-171.

lanmanın (Locke, Rousseau) belgeleri ile, Amerikan Anayasasının ve Bağımsızlık Bildirgesinin esinlendirdiği *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi* eşlik ediyordu. Bourbon hanedanının yönetimi altındaki Fransa, mutlak bir monarşi idi. Şimdi ise, köklü kopuş gelip çatmıştı. 1791 Anayasası, anayasal bir monarşi ve üst orta sınıfların (Mirabeau gibi aydın aristokratlarla birlikte) egemen oldukları ılımlı bir liberal rejim kurmuştu. 1793 Anayasası, çok geniş bir seçmen kitle-sine ve halk yığınlarının yoğun bir biçimde katılmasına dayanan "tek ve bölünmez" bir demokratik cumhuriyet kurdu. 1789 Amerikan Anayasasından (ki, diğer şeyler yanında, köleliği de kaldırmamıştı) daha ileri olan bu modern zamanların ilk demokratik anayasası, Robespierre'in düşüşüyle birlikte, 1794'te tarihe karışmış olsa bile, radikal demokratların siyasal idealleri olarak kaldı. Bunu izleyen Direktuar, yeni, daha az demokratik bir anayasa hazırladı.

Fransız Devrimi, radikal demokrasi bayrağı altında *sans-culotte** ordularını, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilan ederek, Fransa sınırlarının ötelere gönderdi. *Guerre aux palais, paix aux cabanes!* — Saraylara savaş, kulübelere barış! Fransız Devrimi, kendi Avrupai, evrensel rolünü kabul lenmişti. Üçrenkli bayrağı —kırmızı, beyaz ve mavi— ve "Marseillaise"i** yarattı.

Napoléon, Fransız Devriminin iradesinin uygulayıcısı olarak adlandırılmıştı. Bu devrimin iktisadi ve yasal başarılarını koruduğu ve savunduğu sürece de öyle oldu. *Code Napoléon**** ile burjuva egemenliğinin yasal temellerini attı. Orta sınıfların yararına olmak üzere, eğitimi modernleştirdi ve yaygınlaştırdı. Orduları onun reformlarını feodal ve yarı-feodal Avrupa'nın derinliklerine taşıdılar. Ama, aynı zamanda, devrim yıllarında büyük zorluklarla kazanılmış siyasal hakların birçoğunu kısıtladı. Birleşmiş, merkezileşmiş orta sınıf Fransası'nın tüm gücünü, dünyayı Fransız burjuvazisi-

* Sözcük anlamıyla "baldırı çıplak". Fransız devrimi sırasında, devrim gösterileri yapan halka aristokratların taktığı ad. —ç.

** Fransız ulusal marşı. —ç.

*** Napoléon Yasası. —ç.

nin ve Napoléon ordularının yararına sömürecek bir imparatorluğun fethine yöneltti. Ordular ortaçağ ayrıcalıklarını ortadan kaldırıp ticari ve sınai faaliyetleri geliştirirken, seferberlik, savaş vergileri ve tamamıyla Fransa'nın çıkarlarına ve onun güçlü rakibi Büyük Britanya'nın mahvına yönelik bir iktisadi politika sonucu, rejim gözden düştü.

3

Böylece, özellikle Almanya'da yükselmekte olan yeni bir ulusçuluk dalgası içersinde halklar, Napoléon'a karşı başkaldırdılar ve 1815'te Waterloo'da saltanatı sona erdi. Arkasında, İngiltere'den sanayi devriminin gizemlerini öğrenmeye istekli gözü açılmış ve güçlenmiş bir burjuvaziyle birlikte değişmiş bir kıta bıraktı. 1791 ve 1793'ten esinlenen genç bir kuşak, liberal anayasaların, cumhuriyetlerin ve ulusal kuruluşun düşünüyormekteydi. Napoléon'u devirmiş olan orduların başında, ne yazık ki, Avrupa'nın eski otokratik hükümdarları, Rus çarı, ve onun dümensuyunda giden, ne yeni ve bulaşıcı bir 1793'ü, ne de sanayi devriminin Kıtaya yayılmasını isteyen Whig ve Tory aristokratlarının İngiliz hükümeti tarafından desteklenen Avusturya imparatoru ve Prusya kralı bulunuyordu. Böylece gericilik, bir süre için, Kutsal İttifak bayrağı altında dayatıldı.

Hristiyan Prenslerin Kutsal İttifakı, çarın çağrısı üzerine, Rusya'nın, Avusturya'nın ve Prusya'nın hükümdarları tarafından 1815'te oluşturuldu. Hemen tüm Avrupalı monarklar bu ittifaka katıldılar. Bu ittifakın akıl hocası, Avusturyalı diplomat Count von Metternich'ti. 1814-15 Viyana Kongresinde, Avrupa haritası, otokratların yararına olmak üzere yeniden çizildi. Prusya, Almanya'nın iktisaden en ileri kesimi olan Ren eyaletini aldı. Almanya Prusya tarafından yönlendirilen gevşek bir devletler federasyonu olarak kaldı; 1772, 1793 ve 1795'teki parçalanmalardan beri Rusya, Avusturya ve Prusya arasında payedilen Polonya, gene parçalanmış olarak kaldı; İtalya ise, Avusturya, papa ve iki gerici

kral arasında bölündü. Fransa tekrar burbonlarına, ve onlarla birlikte, ne bir şey öğrenmiş ve ne de bir şey unutmuş olan bir mülteci soylular sürüsüne kavuştu. Büyük Britanya, zaten şişmiş olan imparatorluğunu daha da genişletti ve —artık kesinlikle Bourbon olan Fransa'nın da 1818'de katıldığı ve hristiyan prenslerin değil, devletlerin ittifakı olan— Dörtlü İttifaka, Rusya'ya, Avusturya'ya ve Prusya'ya katıldı. Nereden bakılırsa bakılsın, eski rejim geri getirilmiş, liberalizm ve devrim yok edilmişti. O günlere ait bir halk şiirinde de ifade edildiği gibi, Rusya, Avusturya ve Prusya *status quo*'yu koruyacaklardı:

*Die irdische Trinität, Gott nachgeschaffen,
So wie der Mensch sich wiederholt im Affen.*

*Yeryüzündeki üçlünün kılığına büründü Tanrı,
İnsanın tekrar maymun olması gibi.*

Kutsal İttifak birkaç on yıl sürdü, ama uzun vadede, temeldeki iktisadi güçlere dayanamazdı. Kapitalizm, yavaş yavaş Kutsal İttifak Avrupası'na derinliğine nüfuz etti. Sanayi devrimi, İngiltere'de, durmadan artan bir tempoyla ilerledi. Makineler, serbest rekabet, hızla birikim, bacaları tüten fabrika kentleri, ve serveti mülksüz bir ücretli işçiler sınıfından gelen bir sanayi burjuvazisi, özellikle Napoléon savaşlarından sonra, İngiliz toplumuna egemen olmaya başladı. Bütün bunlar sonsuza dek Kıta Avrupası'ndan uzak tutulamazdı.

Yeni fabrika kentlerinin modeli Manchester'dı, bir kömür madeni bölgesi yakınında bulunuyor ve paralı yollarla ve kanallarla, ve 1825'ten sonra demiryollarıyla, Büyük Britanya'nın öteki kesimlerine bağlanıyordu, ve İngiltere'nin pamuklu imalat merkeziydi. Bu kent, yeni sanayici orta sınıfın, fabrika sahiplerinin denetimindeydi. İflas etmiş zanaatçılar, iflas etmiş çiftçiler arasından, yoksulevlerinden tutulan ve çoğu İngiltere'nin en eski sömürgesi İrlanda'dan gelmiş erkek, kadın ve çocuklardan oluşan işçiler, madenlerin ve fabrikaların çevresindeki derme-çatma gecekondu

yaşıyorlardı. Sanayi, yalnızca büyüyen iç pazara değil, dünyanın her yanına yapılan ihracata da dayanarak serpiliyordu; 1780 ile 1800 arasında Manchester'ın pamuklu mal ihracatı 38 kat artmıştı. Dolayısıyla, sanayi devriminin birçok ülkenin iç ekonomilerini etkilemiş olmasının şaşılacak bir yanı yoktur. İngiliz imalatçıların serbest rekabete ve serbest ticarete ve ünlü *laissez faire, laissez passer** deyişine uygun olarak kendi piyasa işlemlerine hükümetlerin olabildiğince az müdahale etmesine olan inançlarının şaşılacak bir yanı yoktur.

Temelde hâlâ kırsal ve tarımsal olan Kıta Avrupası, yavaş yavaş kendi fabrika sistemini, kendi modern kapitalizmini geliştirmeye başladı. Esas olarak Fransa'da, Belçika'da ve Almanya'nın bazı kesimlerinde toplanan ve büyüyen burjuvazi, modası geçmiş hükümet biçimlerinin üretimin genişlemesine köstek olduğunu gittikçe daha çok hissetti. Böylece, otokrasinin yeniden kurulmuş olan egemenliği, yeni üretici güçler gerçeği ile gittikçe daha çok çelişti. Burjuvazi, muhalefetin bir parçası haline geldi ve genç ulusçulara ve demokratlara —hiç değilse bunlar gemiyi çok fazla sallamadıkları sürece— sempati duydu. Burjuvazi, bunalım dönemlerinde, Fransa'da 1830 Temmuz Devrimi sırasında olduğu gibi, üçrenkli bayrağı dalgalandırıp "Marseillaise"i bile söyleyebilir.

Demek ki, 19. yüzyılın birinci yarısı, mutlakiyete ve *Gottesgnadentum*'a, Tanrı lütfu monarşilere karşı savaşımın doludur. Bu muhalefet, hiç değilse 1830 devrim dalgasına dek, düşüncelerini şu ya da bu biçimde *asıl* devrimden alan ılımlı ya da radikal, anayasacı ya da cumhuriyetçi, ulusçu ya da enternasyonalist bütün unsurlar arasında, bir tür kolay olmayan bir ittifak sağladı. Tanrı lütfu hükümdarlar ve Metternich için bütün bu tür düşünceler aynı derecede iğrençti ve zihinlerinde, *sans-culottes*'un, Robespierre'in ve giyotin hayallerini canlandırıyordu. Bunlar muhalefete, sansürle, polis gözetimiyle, mahkumiyetlerle, hatta idamlarla karşılık

* Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler. —ç.

verdiler. Her yerde polis vardı. Gizli ajanlar, casuslar, *Mouchards** ve *Spitzel*, özel ve kamu yaşamını istila etmişti. Hapishanelere atılan asiler çektikleri acılar konusunda dokunaklı öyküler bırakmışlardı; bu konudaki bir klasik, Avusturya hapishanelerinde on yıl geçirmiş olan İtalyan yurtseveri Silvio Pellico'nun *Hapishanelerim* (1831) adlı kitabıdır^[1]. Halk polisin çok iyi farkındaydı; sevilen bir edebî biçim olarak dedektif öyküleri, bu dönemde başlamıştır.

Ulusal kurtuluş savaşları kapitalist gelişim merkezlerinin dışında, İrlanda'da, İtalya'da, Polonya'da ve Latin Amerika'da ilk kez en güçlü bir biçimde ortaya çıkıyordu. Bu savaşlar, ulusal gelişme uğruna eylem anlamına da geliyordu. Polis ve ordu terörü, çoğu kez, İtalya'daki *Carbonari* (sözlük anlamı kömürcüler) gibi bir romantizm halesi ile çevrilmiş gizli derneklerle karşılık görüyordu. Daha açık, ama çok daha masum olanlar, öğrencilerin bira içtikleri, yurtseverce şarkılar söyledikleri, hatta "*Fürsten zum land hinaus!* —"sizi gidi prensler, defolun bu ülkeden"— diye bağırabildikleri *Burschenschaften* (öğrenci dernekleri) idi. Bir öğrenci 1819'da bir Rus casusunu^[2] öldürdüğünde, bunlar bile kapatılmışlardı. Rusya'da, Puşkin'in de karıştığı kısa süren dekambristlerin isyanına (1825) tanık oluyoruz. Başarılı olan ulusal savaşlar, yalnızca Yunanlıların ve Latin Amerikalılarınkiydi — salt egemen güçlerin çıkarları çatıştığı için olanaklı olan *status quo* ihlalleri. 1822-29 Yunan isyanı, Avrupa ve Amerika'daki bütün liberaller, radikaller, romantikler ve klasikler arasında, 1936-39 sırasında ilericilerin İspanyol kralcıları ve halen Vietnamlı yurtseverler için duydukları coşkuya çok benzer bir coşku uyandırdığı için^[3] her zaman anımsanacaktır.

Arasıra patlamalar olsa da, gerici güçler 1830'a kadar muhalefeti sıkı bir denetim altında tutabildiler. İlk esaslı

* Hafiyeler. —ç.

patlama 1830'da, Fransa'daki Temmuz Devrimiyle oldu. Bu, İtalya'da, Almanya'da, Felemenk'te ve Polonya'da devrimci eylemler esinlendirdi; İngiltere'de, güçlü bir halk hareketi, Reform Yasasının çıkartılmasını zorladı.

Fransa'da, gerici Bourbon Charles X kaçtı, ve onun yerini, *Glorieuses* denilen barikatlar ardındaki üç günlük sokak çarpışmalarından sonra "burjuva kral" Orleanslı Louis-Philippe aldı. Ama emekçi yığınlar, gene kendilerini başkaları için ateşe atmış oldular. Zengin burjuvazi, yönetimi devraldı ve çok geçmeden de 1793 hayaletini defetti. Ulusal bir önder durumuna gelen tarihçi Guizot, *Enrichissez vous!* — "Zenginleşiniz"— sloganıyla bankerlerden, zengin sanayicilerden ve spekülâtörlerden oluşan yeni egemen sınıfın hislerine tercüman oluyordu. Onlar da, bu yeni egemenler de, sanayiler, fabrikalar kurarak, madenler ve demiryolları açarak ve spekülasyon furyası içersinde kapitalizmin Fransa'ya egemen olmasını sağlayarak kendilerini zenginleştirdiler. Acı bir hayal kırıklığına uğrayan radikal demokratlar, kendi kulüplerine ve gazetelerine geri çekilmek zorunda kaldılar. Yeni anayasa, sansürü kaldırmıştı ve her çeşit siyasal görüşe sahip gazeteler artık çıkarılabilirdi. Hükümet, 1832'de, 1834'te ve 1839'da olduğu gibi ayaklanmalara bile yolaçan muhalefetin sonu gelmez baraj ateşinden soluk alamıyordu. Karikatürcüler en parlak günlerini yaşıyorlardı; Daumier ve Gavarni'nin iğneleyici çizgilerinden dünya hâlâ hoşlanmaktadır. Bu muhalefet dalgası içersinde, edebiyat serpildi; Balzac ve Stendhal, en büyük romanlarının bazılarında, yeni burjuva toplumunu, en küçük ayrıntılarına kadar acımasızca tahlil ettiler. Avrupa biliminin zaten merkezi haline gelmiş olan Paris, Avrupa radikalizminin de merkezi oldu.

İngiltere, barikatların kurulmasından paçasını kurtardı, ama yığın gösterilerinin ve grevlerin baskısı altında şiddetli bir siyasal bunalımdan geçti. Bu bunalım, Temmuz Devriminin Fransa'ya yaptığıнын aynısını Büyük Britanya'ya yapan 1832 Reform Yasasının çıkartılmasına yolaçtı. Çalışan yığınlar gene gözardı edilmişlerdi. Eski Tory ve Whig aristokrasi-

si, sahip olduğu siyasal gücün büyük bir kısmını, zengin sanayici ve tüccar orta sınıfla paylaşmak zorunda kaldı, ama Fransa'da olduğu gibi, genel oy hakkı genişletilirken işçi sınıfı bunun dışında bırakıldı. Whig tarihçisi Macaulay, Parlamentoda, genel oy hakkının, bizzat uygarlığın varlığı ile hiçbir biçimde bağdaşmayacağını ilan edebiliyordu.

Sınai bakımdan ilerlemiş bulunan Belçika, kendisini, Kuzey Felemenk'ten bağımsız kıldı. Büyük Britanya'nın, Fransa'nın ve Belçika'nın siyasal sistemleri, artık esas olarak, aynıydılar: anayasal bir monark altında, iktidarda olanlar, burjuvazinin daha zengin olan kesimlerini temsil eden ılımlı liberallerdi. Bu lkeler, aşağı yukarı 1791 Fransız Anayasasının ngrdğu aşamadaydılar. Oldukça geniş bir basın ve toplanma özgürlüğüne sahip bulunuyorlardı. Ama iktidarda olanlar, daha ileri siyasal reformlar düşünmekten nefret ediyorlardı; onlar için 1793 diye bir şey yoktu. 1830 öncesinde ılımlı liberallerle radikal demokratlar arasında gönülsüz bir koalisyon vardysa da, bu, artık son bulmuştu. Birleşik Devletler (İsviçre dışında) hla tek cumhuriyetti, ama burada da etkin bir demokratik hareket, "militan otuzlar"ın hareketi, başlamıştı.

Bu lkeler dışında devrimci hareket tam bir başarısızlığa uğradı. Avusturya İtalya'ya, Alman prensleri de kendi uyruklarına hükmetmeyi sürdürüyorlardı. Polonyalılar, Avrupa ve Amerika'nın radikal unsurların birkaç yıl öncesinde Yunanlılar için duyduklarına denk bir sevinçle karşıladıkları kahramanca bir ayaklanmayla, ara karşı başkaldırdılar. Ama bütün bu sevinç boşunaydı; 1831'de, Polonyalılar, Rus orduları tarafından ezildiler. Sürülen Polonyalılar, Batı Avrupa'nın başkentlerinde, savaşım ateşini yanar tuttular.

Bu, Giuseppe Mazzini'nin (1805-72) komplocu ve kurtarıcı bir havaya sahip demokratik, bulanık sosyalist, yurtsever propagandasına başladığı dönemdi. 1830'da Carbonari'ye katıldı. Çok geçmeden İtalya'dan sürülünce, yurt-dışında geç yurtsever birlikleri kurdu, kendi kurduğu Genç İtalya'yı, çok geçmeden, Genç Polonya, Genç Fransa, Genç İsviçre, Genç

Avrupa izledi. Almanya'da bu tür romantik yurtsever coşku-ya, Genç Almanya eşlik etti. Bu derneklerin üyelerinin birçoğu, göçmen ya da sürülmüş kişilerdi; Paris'te, Zürih'te, Cenevre'de ve Londra'da, çoğu zanaatçılardan oluşan, ama aralarında çok geniş bir siyasal düşünce yelpazesini temsil eden öğrencilerin de bulunduğu, büyük göçmen toplulukları vardı. Almanlar bira salonları ve koro toplulukları (*Sangvereine*) ile tanınmışlardı.

Yaygın hoşnutsuzluğa karşın, gericilik, 1840 dolaylarında, doruk noktasına ulaşana dek sürdü. Bundan sonra iktisadi zorunluluklar, siyasal kısıtlamalar karşısında, gittikçe galebe çalmaya başladı. Yeni orta sınıflar, radikal zanaatçıların ve aydınların soldan gelen baskılarıyla, daha büyük siyasal etkinlik istemeye başladılar. Dişleriyle, tırnaklarıyla savaşmak zorundaydılar; otokrasi, vermek zorunda kaldığından bir milim fazlasını vermeyi reddediyordu. Bununla birlikte, kendi işine de gelmesi halinde, ödünler vermeye razıydı. 1834'te, hemen bütün Alman devletleri (ama Avusturya hariç), sınai ve ticari genişlemeyi büyük çapta kamçıllayan genel bir gümrük birliği, *Zollverein*, içersinde birleştiler. 1835'te, Almanya'da, ilk demiryolu açıldı. Ama İngiliz ve Fransız burjuvazisinin geleneklerine ve deney birikimine sahip olmayan Alman burjuvazisi, siyasal bakımdan zayıf ve boynu eğik kaldı. İktisadi koşulların hızla değişiyor olmasına karşılık, büyük ulusal sorunlar çözümsüz kaldılar. Burjuvalardaki, işçilerdeki ve öğrencilerdeki hoşnutsuzluk gittikçe artıyordu. Siyasal ya da iktisadi bir bunalımın ilk belirtisiyle birlikte yeni bir devrim beklenebilirdi ve bunun habercisi, gene Galya horozu olacaktı.

Sayıcı ve güç bakımından büyüyen yalnızca burjuvazi değildi, proletarya da büyümüştü. Bu olgu, en eski ve en olgun kapitalist ülke Büyük Britanya'da bütün açıklığı ile ortaya çıktı. Çaresizlik içersindeki ücretli işçiler, sanayi devri-

minin başlangıcında, 1811-12 Luddite ayaklanmalarında olduğu gibi, makineleri parçalamaya dek varacak biçimde şiddete başvurarak başkaldırmışlardı. Ama yavaş yavaş yeni ve devrimci bir değişiklik yer aldı: ücretli işçiler, kendine özgü savaşım biçimlerine, tomurcuklanan bilincine, istemlerine, politikalarına ve örgütlerine sahip, bağımsız bir sınıf olarak kendilerini örgütlemeye başladılar. Sendikalar kuruldu. Başlangıçta bunlar, mevcut dayanışmaya karşı yasalarla ağır bir biçimde bastırıldılar, ama bu baskılar, grevler ve yığınsal gösteriler biçiminde gittikçe artan bir dirençle karşılaştı. 1819'da, Manchester'da, 60.000 işçinin yaptığı mitingin milislerin vahşice saldırısına uğraması, derin bir tepki yarattı; bu insanlık-dışı olay Peterloo katliamı olarak bilinir. Bu olay Shelley'e "Anarşi Maskesi"ni esinlendirdi.

*Uyuyan aslanlar gibi doğrulun
Altedilmez bir çoklukla,
Kırıp atın, şebnem gibi uykuda
Üzerinize düşen zincirleri yere.
Siz çoksunuz onlar az!*

İşçiler, insanseverler, hatta toprak aristokratları bile dehşet içindeydiler. Fabrikalardaki ve madenlerdeki amansız sömürüye karşı yasalar çıkartılması için yapılan baskılar, 1819'da, dokuz yaşından küçük (!) çocukların çalıştırılmalarını yasaklayan çocuk emeğine karşı ilk yasanın çıkmasını sağlayacak kadar güçlüydü. Bundan daha büyük olan çocuklar, haftada 72 saatten (!) çok çalıştırılmayacaklardı. Grev hakkı da dahil olmak üzere, sendika kurma hakkı, 1825'te bir yasa ile tanındı.

Sendikacılık artık serpilmekteydi; bunu, sendika federasyonları izledi —sendikadan sendikalara geçiş.^[4] Baskılar hiçbir zaman kesilmedi; İngiliz işçi sınıfı "Tolpuddle şehitleri"ni hâlâ anımsar— örgütlenmeye çalışan tarım emekçileri 1834'te tutuklanmışlar ve yedi yıl boyunca sınır-dışı edilme cezasına çarptırılmışlardı; ağır bir ceza, ama büyük bir karşı koymaya yolaçmış bir ceza.

Hayal kırıklığı yaratan 1832 Reform Yasasından sonra, ajitasyon, yeni, daha yığinsal bir biçimde sürdü. 1838'de militan işçilerin siyasal istemlerini formüle etmek üzere bir *People's Charter** hazırlandı; bu belgede erkekler için gizli genel oy hakkı ve başka seçim reformları isteniyordu. *Charter*, binlerce mitinglerle desteklendi; parlamentoya sunulan bir dilekçe için 1.280.000 imza toplandı. Parlamento bu istemleri reddettikçe, işçiler de daha isyankar oldular; mülk sahipleri, yığinsal ama, kötü bir biçimde yönetilen işçi sınıfı karşısında, bir cephe halinde biraraya geldiler. 1840'ta çartist önderlerin çoğu hapishanelere atıldılar, hareket kırılmış gibiydi.

Ama çartist hareket, iktisadi bir bunalımın acı zorunluluğu altında her zamankinden daha güçlü bir biçimde yeniden canlandı. Bu hareketin yeniden canlanması zaman bakımından, Kıta üzerindeki tüm radikal hareketin güçlenmesiyle çakıştı, öyle ki, tüm Avrupa'daki demokratik hareketler birbirlerine yakınlaşmaya başladılar. 1842'de çartistler, imza sayısı 3.500.000'e ulaşan yeni bir dilekçe hazırladılar. Birara Çartist Birliğin üye sayısı 40.000'i buldu. Çartistizm, 1847'nin başlarında, bir doruğa ulaşma görünümündeydi ve onu, Fransa'da, Şubat Devrimi izledi. Nisan 1848'de, Londra'da yapılacak bir yığinsal gösteri eşliğinde, parlamentoya yeni bir dilekçe sunuldu. Ne var ki, ittifak halindeki birleşmiş mülk sahibi sınıfla başedemeyen kötü önderlik yüzünden, bu doruk bir çöküş haline geldi. Gösteri başarısızlıkla sonuçlandı, dilekçe alaycı bir biçimde reddolundu.

Kıtasal devrimin başarısızlığı, önderler arasındaki artmakta olan anlaşmazlık, ve ekonomide 1848'den sonraki canlanma olmasaydı, çartistizm bu darbeden sonra gene de toparlanabilirdi. Bunlar ve öteki etmenler, kırklardaki radikal hareketin başaşağı gitme eğilimine katkıda bulundular. Ama Kıtada da olduğu gibi, işçi hareketi yok olmamıştır; kapitalizm, artık güçlü bir biçimde yeniden canlanma kapasitesine sahip olduğunu gösterdiğine göre, işçi hareketi de gittikçe daha çok "katıksız" sendikalizme yöneldi. Böylece, çartist

* Adını 1215 tarihli "Magna Charta"dan almıştır.

istemler, kendisini yavaş yavaş işçi hareketinin varlığına uydurmaya başlayan bir burjuvaziye yöneltildi, ve bu istemlerin çoğu, 1867'deki İkinci Reform Yasasında olduğu gibi, sonuçta yasalaştırıldı. Geriye kalan bir başka şey de tarihteki ilk yığinsal işçi sınıfı hareketinin esinlendirici örneği idi.

Kıta üzerindeki işçi hareketinin Britanya'dakinden daha sonra başlaması, kapitalist gelişmenin doğasından geliyordu. Fransız işçi hareketinin, Lyonlu dokumacıların, *canut*'ların, berbat işyerlerinden çıkıp patronlarına

Başlayınca bizim saltanatımız

Son bulunca senin saltanatın

Bu eski dünyanın kefenini

Öreceğiz işte o zaman

Aç kulağımı duy! Gümbür gümbür geliyor isyan...

diyerek, 1831'de, ve sonra gene 1834'te, sokaklara döküldükleri ayaklanmalarla başladığı söylenebilir.

Bunu, hepsi de amansızca bastırılan öteki kentlerdeki ayaklanmalar izledi. Yalnızca Daumier'in çizdiği katıyürekli karikatür sayesinde de olsa, Paris Rue Transnonain katliamı hâlâ anılardadır. İşçi eylemlerine yöneltilen baskıların sonuçlarından biri de, zanaatçılar ve proleterler üzerinde sosyalist etkinin başlaması oldu. O güne dek bir burjuva ve küçük-burjuva hareketi olan sosyalizm, madenlere, doklara, atelyelere sızmaya başladı. Sosyalistler çartist hareket içerisinde de giderek daha çok etkin olduklarına göre, işçilerin sosyalizme, ve sosyalizmin de işçilere yakınlaşmasının ilk başlangıcını bu dönemden başlatabiliriz.

Fransa'dan sonra Almanya geldi. Burada, bağımsız işçi sınıfı eyleminin başlangıcına, Silezyalı dokumacıların 1844'teki başkaldırmalarıyla tanık oluyoruz. Bu başkaldırmanın, gerek insanlık-dışı berbat çalışma koşullarına karşı giriştiği acı savaş bakımından, gerekse acımasızca bastırılması bakımından, Lyon'daki 1834 olayları ile ortak yanı çoktur. Bu da, işçi hareketi üzerinde, silinmezden de öte bir etki bıraktı. Alman hareketi, dokumacıların şarkısını hâlâ anımsar:

*Bir mahkeme var bu yerde
Tüm Femelerden* daha kötü
Çarçabuk öldürmek için insanı
Bir hükümden artık sözedilmeyen bu yerde*

Heinrich Heine'nin şiirini de anımsar:

*Bir damla yaş yok karanlık gözlerinde
Dişlerini gıcırdata gıcırdata oturuyorlar tezgahda,
"Acıyı, açlığı çektik yeterince;
Sana bir kefen örüyoruz ey Almanya
Bir örüp, üç küfür sallıyoruz
Örüyoruz, örüyoruz."*

Bu ayaklanma, Gerhard Hauptmann'ın çarpıcı piyesi *Die Weber*'in (*Dokumacılar*, 1892) de başlığı olmuştur.

İşçi sınıfının, sessiz kalmaksızın, ya da egemen sınıfa bağlı olmaksızın bağımsız bir güç olarak ortaya çıkmaya başlamasının zamanı artık Kıta Avrupası'nda da gelmişti. Kendi istemleri artık duyulabiliyordu. 1848 Devrimi, kapitalist dünyayı, eski düzene meydan okumaya hazır bu yeni bağımsız gücü dikkate almaya zorladı.

II. ENTELEKTÜEL MAYA

*Yasaları ve hakları miras alıyorlar durmadan
Tıpkı ardı arkası gelmez bir hastalığı devralırcasına;
Kuşaktan kuşağa aktarıyorlar,
Sessiz sedasız taşıyorlar ordan oraya.
Sağduyu saçma oluyor, iyilik de cefa,
Yazık sana ki torunum,
Bizimle doğmuş haktan
Sana hiç sözedilmiyor*

Goethe, *Faust*, 1808

Eğer gönül, insanın insan tarafından sömürülmesinin tamamıyla yok olmasını buyuruyorsa; eğer insanlığın, nereden geldiklerine bakılmaksızın bütün insan-

* *Feme* — Ortaçağ Almanyası'nda kurulmuş yasadışı gizli mahkeme. ç